

BOSHLANG'ICH TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISH JARAYONIDA DALILLI ASOSLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI, METODLARI.

Turayev Yolqin Sherzod o'g'li

Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi

yolqinturayev@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7572734>

ANNOTATSIYA: Qadimgi Yunon tilidan “metod” so'zi tadqiq qilish yoki bilish yo'lini bildiradi. Falsafa fanida metod - maqsadga erishish usuli, muayyan ravishda tartibga solingan faoliyat sifatida ko'riladi. Pedagogik adabiyotlarda mazkur tushunchaga ta'rif berishda turli yondashuvlar mavjud. Masalan, “Ta'lim metodlari – ta'lim mazmunini o'zlashtirishni, aqliy kuchlar va qobiliyatlarni rivojlantirishni, o'ziga o'zi ta'lim berish va o'zini o'zi o'qitish vositalarini egalashni ta'minlovchi pedagoglar va bolalarning izchil, o'zaro bog'liq harakatlari tizimidir” deb ta'rif berilgan.

KALIT SO'ZLAR: Metod, ta'lim metodlari, ta'lim mazmuni, o'zlashtirish, aqliy kuchlar, qobiliyat, o'qitish vositalari, o'zaro bog'liq harakatlar tizimi.

Ta'lim metodlari o'zlashtirish yo'lini, ta'lim subyektlari o'zaro ta'sirining tavsifini belgilab beradi. Metodlarning o'ziga xosligi va variativligi metodning elementini, uni amalga oshirishga qaratilgan alohida qadamni tashkil qiluvchi yo'llar bilan ta'minlanadi. Ta'lim metodlari – pedagog va bolalarni o'zaro bog'liq faoliyatining yo'llari bo'lib, ular asosida bola tomonidan zarur mazmun egallanadi. Bu bilan bog'liq ravishda ta'lim metodi ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar o'zaro ta'sirining tavsifini belgilovchi uchta muhim jihat bilan tavsiflanadi.

“Metodika” tushunchasi ham Qadimgi Yunonda paydo bo'lib, tadqiqot yo'li, nazariya, ta'limot deb tarjima qilinadi. Bundan kelib chiqadiki, eng umumiy ma'noda metodika – muayyan o'quv fanini yoki fanlarni o'qitish qonuniyatlarini tadqiq qiluvchi pedagogika fanining sohasidir. “Metodika” tushunchasi tabiat bilan tanishtirish jarayonida boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda dalilli asoslash ko'nikmasini shakllantirishning shakl, usul, yo'llari, vositalari va texnologiyalari majmuidan foydalanish mexanizmini ifodalaydi.

Tabiat bilan tanishtirish jarayonida boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda dalilli asoslash ko'nikmasini shakllantirish jarayoni, muayyan vaqt davomida va muayyan pedagogik tizim doirasida rivojlanuvchi, qo'yilgan maqsad va vazifalarga erishishga qaratilgan pedagog-tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning uyushgan o'zaro ta'sirini ko'zda tutadi.

Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning tadqiqotchilikka oid faolligi va tashabbuskorligining rivojlanishini tabiat bilan tanishtirish jarayonida

boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda dalilli asoslash ko'nikmasini shakllantirishning emotsional, motivatsion, mazmunli, operatsional bosqichlari ajratib ko'rsatilgan [112].

Birinchi, emotsional-motivatsion bosqichning maqsadi – boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda kattalar va tengdoshlari bilan muloqot jarayonida dalilli asoslangan nutqning ahamiyatini tushunishni, o'z fikrlarini izchil bayon qilishning zarurligini, o'z nuqtai nazarini ishonarli qilib himoya qilishni shakllantirishdan iborat. Mazkur bosqichga boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning muloqot faoliyatining asosini tashkil qilgan motivatsion komponent kiradi. U bolaning dalilli asoslashga qiziqish bildirishi, istagiga, ishontirishning tilga oid shakllaridan, suhbatdosh fikriga qo'shilish yoki qo'shilmasligi madaniy shakllaridan foydalanish bilan bog'liq.

Ikkinchi, mazmunli bosqichning maqsadi – bolalarda dalilli asoslangan matnning tuzilishi, uning ma'naviy qismlarini tilga tegishli vositalar yordamida bog'lanishi haqida tasavvurlarni shakllantirishdan iborat. Mazkur bosqichda ta'lim faoliyatining asosiy vazifasi boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilish davomida dalilli asoslashni amalga oshirishning mumkin bo'lgan usullari haqidagina elementar tasavvurlarni shakllantirish emas, balki quyidagi ko'nikmalarni shakllantirish: mavzuni tushunib yetish, taxmin, faraz keltirish, dalilli asoslangan fikrni bildirish tuzilishiga tezisni kiritish; ilgari surilgan taxminlarni isbotlash uchun dalillarni tanlash; ishontirish uchun dalillarni tanlashni amalga oshirish; dalillangan fikrdan xulosa chiqarish; asosiy taxminga tayangan holda, xulosani ta'riflash; dalilli asoslashga xos bo'lgan nutqqa tegishli bog'lanish vositalarini tanlashni amalga oshirishni bilish. Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda dalilli asoslash ko'nikmalarini shakllantirishning asosini boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning tadqiqotchilik bilan bog'liq faolligi tashkil qiladi, u sezgi a'zolari orqali, ya'ni sensorli tekshirish, kuzatishlar, tabiatda yo'naltiruvchi va sinab ko'rish harakatlari, tajriba-sinovlar, eksperimentlar, evristik muhokamalar va shu kabilar orqali amalga oshiriladi.

Uchinchi, operatsional bosqichning maqsadi – tabiat bilan tanishtirish davomida boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarni bir butun, bir-biri bilan bog'liq dalilli asoslash fikrlarni bildirish, ulardan kundalik nutq amaliyotida foydalanishga o'rgatishdan iborat. Mazkur bosqich boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning kundalik hayotda, muammoli vaziyatlarni hal qilishda, tadqiqotchilik va loyihalash amaliyotida dalilli asoslash ko'nikmasini qo'llash tajribasiga ega bo'lishni nazarda tutadi.

Ishning mazkur bosqichlari ta'lim faoliyatining turli shakllarida: bevosita ta'lim faoliyatida, pedagog-tarbiyachi va bolalarning birgalikdagi faoliyatida

hamda bolalarning mustaqil faoliyatida amalga oshirilishi mumkin. Mazkur jarayonni amalga oshirishning zarur vosita va usullarini tanlab olish muhim masala hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda dalilli asoslash ko'nikmasini shakllantirish katta salohiyatga ega, ekologik tavsifdagi samarali bolalar faoliyati turlaridan biri, nazarimizda, bolalarning tabiatda bilish-tadqiqotchilik faoliyati hisoblanadi. Bolalarning tabiatda amalga oshiriladigan tadqiqotchilik faoliyati, ularning bilish va nutqiy qobiliyatlarini rivojlanishiga ta'sirining samarali ekanligi kuzatiladi.

References:

1. Veraksa N.Y. Boshlang'ich ta'lim yoshida dialektik fikrlashning old shartlarini ishlab chiqish / N.E. Veraksa // Psixologiya savollari. -1987. №4 135 b.
2. Vetrova N.I. Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda kuzatilayotgan obyektlar alomatlarini mavhumlashtirish usullarini shakllantirish bosqichlari / N.I. Vetrova / Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning aqliy tarbiyasi. - Leningrad. -2008, 219 b.
3. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalar / muallif-kompilyatorlarda kognitiv - tadqiqot qobiliyatlarini rivojlantirish: Z.A. Mixaylova, T.I. Babayeva, L.M. Klarina, Z.A. Serov.-2012., 160 b.
4. Shadrina, L.G. Maktabgacha yoshdagi bolalarda izchil nutqni rivojlantirish / L.G. Shadrina, E.P. Fomina // Bolalar bog'chasi: nazariya va amaliyot. - 2012. № 3, 36 b.